

ИСТРАЖИВАЊЕ БРУТАЛИСТИЧКОГ АРХИТЕКТОНСКОГ ПРАВЦА НА ПРИМЕРУ ИСТОЧНЕ НЕМАЧКЕ

RESEARCH OF BRUTALISTIC ARCHITECTURAL DIRECTION ON THE EXAMPLE OF EAST GERMANY

Никола Јерковић, Факултет техничких наука, Нови Сад

Област – АРХИТЕКТУРА

Кратак садржај – Променом архитектуре града, стамбеног простора и јавних површина, мења се и стил живота људи, њихова свест и укус. Све то заједно доводи до промене потреба појединца, његових измењених афинитета и укуса. Човек на другачији начин посматра предмете око себе и анализом једног архитектонског правца насталог после Другог светског рата, названог брутализам, наследника модернизма, и анализом модела аутомобила, у овом случају аутомобила источњоњемачке марке „трабант“, анализираће се и сагледавати животни циклус стамбеног простора, временског периода и предмета у њему. Предмет рада биће анализа зграда које су настајале у оквиру брутализма – архитектонског правца, а које су изграђене на територији Источне Немачке. Овим радом се, такође, скреће пажња на повремену површност људи у приступу употребним предметима, па се тако лако дозвољава да неки скоро безвремено производи, понекад суровом оценом релевантних критичара у датом моменту, постају веома брзо симболи неквалитетне робе. Покушаће се наћи одговор на питање зашто се олако дозвољава човеково повиновање предрасудама, потрошачком друштву и цикличним модним трендовима, и да ли све заједно, једно произилази из другог и једно иницира друго и да ли се све врти у једном зачараном кругу. „Трабант“ представља персонификацију једног људског друштва и диктираних промена и циклуса у њему.

Кључне речи: архитектура, урбанизам, брутализам, култура становања, аутомобил

Abstract – The car, as the backbone of this work, becomes a prism through which scientific observations, attitudes and parallels will be refracted related to the topic of the lifestyle of an individual in a certain social order. The choice of social order in this paper is related to the East German car brand "Trabant", which is synonymous with a time, society and lifestyle formed in it. A policy that leads to a change in the complete structure of society, which then entails a change in political and state boundaries within which new architecture, urban solutions are formed, adapted to the new situation, then remodeled public and residential space that dictates a new culture of living or everything reversed, will be

questions which are the topics of this paper and which will be tried to be seen and answered through this research. This work also draws attention to the occasional superficiality of people in their approach to useful objects, so it is so easy to allow some almost timeless products, sometimes with the harsh assessment of relevant critics at a given moment, to quickly become symbols of low-quality goods. An attempt will be made to find an answer to the question of why people's compliance with prejudices, consumer society and cyclical fashion trends is easily allowed, and whether all together, one thing arises from the other and one initiates the other and whether everything revolves in a vicious circle. "Trabant" represents the personification of a human society and dictated changes and cycles in it..

Keywords: architecture, urbanism, brutalism, housing culture, car

1. УВОД

Кроз историју човечанства, људске потребе су се мењале, расле, еволуирале и пратиле свеобухватни развој човека. Од човека који је живео у складу са природом, користећи њене ресурсе и благодети, поштујући природне законе, човек полако еволуира у господара свог окружења који прети да природу уништи својим развојем и деловањем.

Политичка дешавања, превирања и сукоби, мењају границе држава, мењају архитектуру градова, начин и стил живота, стил градње стамбених објеката, просторно планирање јавних површина, однос према људима и употребним предметима.

Човек ствара производе који му олакшавају живот, али његове егоистичне и мегаломанске потребе искачу из оквира које сама природа може да подржи и прати. Човек руши, гради, мења изглед и функцију простора... Зиде нове објекте, ствара нове употребне предмете.

Човек прилагођава стамбени простор својим потребама, покушава да усклади и направи баланс између недостатка простора и потребе за што већим бројем стамбених јединица. Тражи начин да премости економску кризу и дефицит потребног материјала за градњу објеката и употребних предмета замењујући их мање скупим заменским компонентама.

НАПОМЕНА:

Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је била др Саша Медић, доцент.

2. ПОЈАМ БРУТАЛИЗМА КАО АРХИТЕКТОНСКОГ ПРАВЦА

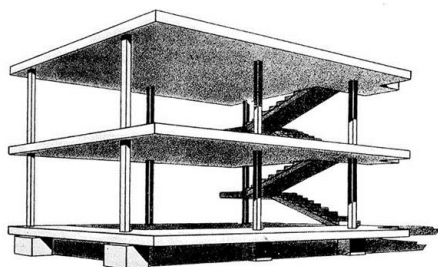
Брутализам је архитектонски правац који је цветао од 1954. до 1970. године, а назив је добио од француске кованице "бетон брут", што значи "груби" бетон. [1] Појам је први употребио француски архитекта Ле Корбизије како би описао ливени бетон с видљивим траговима оплате, коришћен у већини његових пројеката који су ницали након рата. Термин је почео масовно да се користи тек након објављивања књиге Рејнера Банама, Нови брутализам (*Reyner Banham, The New Brutalism: Ethic or Aesthetic?*) [2] која описује нови стил, а нарочито се фокусира на зграде које су ницале у Европи. Много је оних који брутализам и данас доживљавају као анти-људско – због величине грађевина, сивила, распореда просторија, и тврде да бетонски зидови с оживљима који су настајали током градње чине да се осећају у њима нелагодно и неудобно. Код других опет, ове бетонске куле стварају осећај моћи, будући да их подсећају на футуристичке тврђаве које у себи спајају најбоље из историје човечанства.

Истина је да брутализам асоцира на склоништа, совјетску еру, на градитељство земаља источног блока, али се многи слажу да је бетон грађевински материјал који ће своје место имати и у будућности.

3. РАЗЛОЗИ ЕКСПАНЗИЈЕ БРУТАЛИЗМА КАО АРХИТЕКТОНСКОГ ПРАВЦА СРЕДИНОМ 20. ВЕКА

Двадесетих година прошлог века се на бетон гледало као на материјал који је променио свет. Чинило се да захваљујући њему у градњи нема ограничења. Бетон је био свуда: у мостовима, на улицама, шеталиштима, стамбеним зградама. Омогућио је изградњу објеката који су нудили смештај за до тада незамислив број људи, те су га волеле владе широм света – посебно совјетска. Филозофски посматрано, бетон је у том тренутку виђен као „искрен, скроман материјал који се не крије иза слојева фарби и украсних фасада“ [3]. Схватање бетона као „искреног“ материјала стајало је на супрот буржоаским тежњама у модернизму. Након Другог светског рата многи су остали без крова над главом.

Велика разарања су донела нову и јачу жељу за животом и будућношћу, што се одразило и на градњу. Архитекте су се окретале другачијим материјалима и формама. Тако се створило плодно тле за развој брутализма, који се први пут помиње у Великој Британији. Највећу популарност ипак стиче у земљама некадашњег Источног блока, где се и данас могу видети грубе бетонске грађевине невероватних размера.

Слика 1. Дом - ино

4. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ КОЈЕ СУ ДОВЕЛЕ ДО РАЗВОЈА БРУТАЛИЗМА У ИСТОЧНОЈ НЕМАЧКОЈ

Политичко уређење успостављено од стране Совјетског Савеза вишеструко је утицало на формирање стила живота становника Источног Берлина. Са Источне стране Берлинског зида одвијао се живот омеђан бетонским блоковима, у скученим социјалним становима, у једноличним високим небодерима [4].

Свест становника калуљена је и ограничавана, како идеологијом, тако и самим животним простором.

Зашто се јавила потреба за оваквим видом градње? Да ли је у питању економски моменат, недостатак простора или идеологија која је пропагирала скромност, једнакост и једнообразност? Мишљења смо да су сви ови елементи били међусобно проткани и да су сви заједно чинили важан скуп који је довео до периода када су се архитекте одлучиле за овај вид градње и уређења стамбених јединица. Већ 1920-их, људи у Берлину су експериментисали са монтажним деловима, бетоном и новим методама градње и били су испред свог времена у области стамбеног развоја. Баухаус и Нова објективност утицали су на архитектонску револуцију, коју су зауставили нацисти и рат.

Након завршетка рата, Берлин је био разрушен град. Зграде су великим делом биле уништене. Појавио се велики недостатак животног простора и људи нису желели да се врате у загушљиве стамбене зграде са мрачним двориштима, пећима на угаљ и спољним тоалетима.

Модерна архитектура била је прави одговор у датом моменту који је могао да понуди брзо и економски прихватљиво решење за новонасталу тржишну потражњу за што већим бројем стамбених објеката на малом простору. Монтажне, бетонске зграде биле су решење за овај проблем у Берлину.

5. СТИЛ ЖИВОТА СТАНОВНИКА ИСТОЧНЕ НЕМАЧКЕ СРЕДИНОМ 20. ВЕКА

Хладни рат оставио је велике последице и раслојавање код једног истог народа који је везивала иста култура, историја, обичаји, а који је различит режим поделио, са једне стране, једнопартијски социјализам, а са друге либерална демократија. Шта су резултати политичког и економског експеримента у Немачкој?

Кроз које све сфере друштва можемо посматрати разлике међу становницима Источне и Западне Немачке?

Да ли су то економске, социјалне, идеолошке, породичне, васпитне, уметничке, културолошке... Са свим овим набројаним категоријама, а има их још, могли би се позабавити разни стручњаци који би сигурно дошли до различитих закључака и резултата, али сваки од тих резултата међусобно је повезан и проткан кроз све сфере живота и све заједно чини стил живота који су изградили становници Источне Немачке, свесно или несвесно, под спољашњим утицајем наметнутог им режима.

Да ли су становници Источне Немачке били заробљени у својим животима као актери представе

„Рез“, немачког редитеља Томаса Остермајера, унутар једне велике, металне кутије, чији се „поклопац“ спушта између сцена, ефектно сугеришући драстичну ограниченост живота ликова, али и битну метафоричност основне драмске ситуације – заробљености у застрашујућем политичком експерименту. Или су становници Источне Немачке били заробљени у великим бетонским грађевинама, питање је сад [5].

6. АУТОМОБИЛ „ТРАБАНТ“ КАО ОКОСНИЦА РАДА

Трабант је аутомобил који је био најчешће возило у Источној Немачкој, а масовно је извожен у земље комунистичког блока, али и ван њега, у Холандију, Грчку, Велику Британију, Белгију, Југославију, па чак и неке земље Африке. Прототип се појавио још 1954. године и у част лансирања првог совјетског сателита у свемир, аутомобил је добио руско име Спутник, односно немачко „трабант“ [6].

Производио се од 1957 - 1991. године. У време увођења у производњу, главне предности су му биле солидан простор за смештај четири одрасле особе и пртљаг у компактној, лакој и издржљивој каросерији, брзина и трајност. Временом је у колективној свести постао симбол Источне Европе.

Иако је аутомобил био изузетно популаран у целом источном блоку, у СССР-у је био реткост јер фактички није постојао извоз у његове републике. Међутим, тамо где се појавио, „трабант“ је имао велику популарност.

7. РЕВИТАЛИЗАЦИЈА БРУТАЛИСТИЧКИХ ЗГРАДА У ИСТОЧНОЈ НЕМАЧКОЈ

Промене се дешавају. Појавом друштвених мрежа и савремених технологија брутализам добија нови имиџ. Брутализам доживљава једну врсту ренесансе, али више у онлајн свету него у реалности. Веома мали фонд објеката је у реалности ревитализован, и бетонска насеља и даље остају симболи сиромашнијег дела становништва и перципирају се као небезбедни (на пример Секондиљано у Напуљу као можда најекстремнији пример).

Берлински Сенат жели да изгради око 200.000 станова до 2030. године. Почетком године нова савезна министарка грађевинарства Клара Гејвиц најавила је да жели да реши све већи недостатак стамбеног простора „серијском градњом“. „Да бисмо убрзали процес, покренућемо моделе за серијску конструкцију“, рекла је Гејвиц у интервјуу за радио станицу „Бајерн 2“. То је прилично изненађујући повратак. Не тако давно су неки монтажни објекти демонтирани због неискоришћености, како кажу урбанисти. Другим речима: срушени су.

Животни циклуси се понављају. Историја се понавља. Нарочито у Берлину, историја нам говори много о томе каква би могла бити будућа одрживост ове врсте зграда.

Брутализам добија нову шансу. Многи уметници, фотографи, увиђају „фотогеничност“ бруталистичких објеката и ове зграде постају врло често главни актери Инстаграм постова.

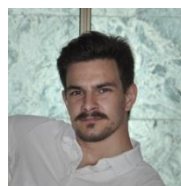
8. ЗАКЉУЧАК

Пракса нам говори да су бруталистичке зграде паметно осмишљене, врхунски функционалне, са одлично испланираним, како ентеријером, тако и спољашњим заједничким простором. Ово су зграде које омогућавају суживот великог броја људи, на релативно малом квадратном простору, што имплицира и доводи до неминовности сусрета, корелација и интеракција међу људима. Како мотивисати људе да се врате овим зградама и да ли ће нови друштвени естаблишмент који ће постати звезда водиља нових трендова отворити пут ка инвестирању у брутализам, време ће показати, а на нама је да само сачекамо одговор.

9. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Брутализам је архитектонски стил модерне архитектуре који се нарочито развијао средином 20. века. Википедија. (2023, Јануар 15.). Преузето са <https://sr.wikipedia.org/wiki/>
- [2] Рајнер Банам, енглески архитекта (1922-1988). Википедија (2024, Јануар 5). Преузето са https://en.wikipedia.org/wiki/Reyner_Banham
- [3] Живановић, М. (2021, јул 7). Brutalizam u Beogradu: Ljubav prema betonu. Преузето са Главне: <https://www.glavne.com/brutalizam-u-beogradu-ljubav-prema-betonu/>
- [4] Миливијевић, У. (2016). Други светски рат-велики илустровани водич, Београд, Србија: Дата статус.
- [5] Митровић, Н., (2022, март 5). Историја, Гвоздена завеса и Хладни рат – Метафора која је поделила Исток и Запад. Преузето са <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-60620298>
- [6] Википедија. (2022, новембар 13). Трабант. Преузето са <https://sr.wikipedia.org/sr>

Кратка биографија:

Никола Јерковић, рођен је 25.01.1996. године у Новом Саду. Дипломски рад из области Архитектура и урбанизам, са темом „Детектовање проблема поделе историјских стамбених кућа подужног типа у Војводини и изналагање архитектонског решења“ одбранио је на Факултету техничких наука 2022. године.

контакт: jerker.niki@gmail.com